

# UYGUR HUKUKUNDA FAİZ –UYGUR HUKUK VESİKALARINA GÖRE–

*Interest in Uyghur Law –According to Uyghur  
Legal/Civil Documents-*

**Salih KORKMAZ\***

## Öz

Faiz, tarihi çok eskilere dayanan bir müessesedir. Nitekim pek çok hukuk sistemi faizi farklı şekillerde tanımlamış ve buna binaen farklı hükümler öngörmüştür. Bu makalede, Uygurların Müslüman olmadan önceki devirlerinden kalma hukuk vesikaları üzerinden faiz tatbikatı tetkik edilmiştir. Uygur hukukunda hemen hemen bütün vadeli borçlanmalarda faizin cereyan ettiği görülmüştür. Ayrıca günümüz hukukunda faiz olarak görülmeyen, fakat Uygur hukuku açısından faiz olarak tavsif edilmesi gereken durumlarla da karşılaşmıştır. Dolaylı faiz tatbikatı olarak isimlendirilen bu durumlar, trampa, rehin

\* Süleyman Demirel Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, Hukuk Tarihi Ana Bilim Dalı, korkmazslh@gmail.com, salihkorkmaz@sdu.edu.tr, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-7824-0037>.

Makale Gönderim Tarihi/Received: 24.03.2023.

Makale Kabul Tarihi/Accepted: 19.06.2023.

**Atıf/Citation:** Korkmaz, Salih. "Uygur Hukukunda Faiz –Uygur Hukuk Vesikalarına Göre–." *ASBÜ Hukuk Fakültesi Dergisi* 5, no. 1 (2023): 242-266.

**"Bu eser, Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License ile lisanslanmıştır. / This work is licensed under Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License."**



ve bey' bi'l-vefâ (geri alım şartıyla satım) akitlerinde söz konusu olmuştur. Bu çerçevede Uygur hukukunda faiz tatbikatı; faizin cereyan ettiği akitler, faiz çeşitleri, vade türü ve faiz, faiz oranları gibi alt başlıklar halinde ele alınmıştır.

**Anahtar Kelimeler:** Faiz, Vade, Bey' bi'l-vefâ (Geri Alım Şartıyla Satım), Uygur Hukuku, Uygur Hukuk Vesikaları, İslamiyet Öncesi Türk Hukuku, Eski Türk Hukuku.

### **Abstract**

Interest is an institution with very old history. Many legal systems have defined interest in different ways and have stipulated different provisions accordingly. In this article, the practice of interest has been examined on the legal/civil documents from the period of the Uyghurs before they became Muslims. It has been observed that interest is in almost all term debt relations in Uyghur law. In addition, situations that are not seen as interest in today's law but should be described as interest in terms of Uyghur law have also been encountered. These situations are named as indirect interest practice. Indirect interest is available in barter, pledge and bey' bi'l-vefa (sale on purpose of repurchase) contracts. In this context, interest practice in Uyghur law; Contracts in which interest occurs, interest types, maturity types and interest are discussed under sub-headings such as interest rates.

**Keywords:** Interest, Maturity, Bey' bi'l-vefâ (Sale On The Condition Of Repurchase), Uyghur Law, Uyghur Legal/Civil Documents, Pre-Islamic Turkish Law, Old Turkish Law.

### **GİRİŞ**

İslamiyet öncesi Türk hukukuna dair malumat genel olarak Çin kaynakları, İslam kaynakları ve eski Türklerden kalma bazı eserler üzerinden takip edilmektedir. Güney (Turfan)

Uygurlarının hukuku hakkında ise bu kaynaklardan farklı olarak çok önemli bazı hukuk vesikaları günümüze ulaşmıştır. Bu vesikalar, Uygur hukukuna dair eşsiz malumat ihtiva etmektedir ve dönemin hukuk anlayışını göstermesi bakımından çok kıymetlidir. Bunların hangi tarihte yazılmış oldukları tam olarak bilinmemekle birlikte X-XIV. asırlarda kaleme alındıkları tahmin edilmektedir. Vesikalar içerisinde akitler, makbuzlar, dilekçeler, buyruklar bulunmaktadır. Fakat evrakların ekserisi çeşitli akitleri muhtevirdir.

Uygur hukuk vesikaları Uygur Türklerinin yerleşik hayata geçtiği, din değiştirdiği ve Çin ile çok yakın münasebetleri bulunduğu bir devirden kalmadır. Yine vesikalarda belirli noktalarda Çin tesiri görülmektedir. Ayrıca özellikle idare hukukunu alakadar eden vesikaların pek çoğu Moğol hakimiyeti devrinden kalmadır ve bu çerçevede Moğol idari ve askeri teşkilatına dair de kıymetli malumat ihtiva etmektedir. Bu da Uygur hukukuna Moğol hukukunun tesirini düşündürmektedir.<sup>1</sup> Bu sebeple Uygur hukuk vesikalarına bakarak ulaşılan neticeleri tüm İslamiyet öncesi Türk hukukuna teşmil etmek hatalı bir yaklaşım olacaktır. Fakat bu durum Uygur hukukunun “eski Türk hukukundan” hiçbir iz taşımadığı manasında yorumlanmamalıdır.<sup>2</sup>

Faiz, pek çok hukuk sisteminde karşılaşılan; hukuk ve iktisat sistemlerinin kendisine atfettiği hükme/değere göre farklı tanımları, farklı türleri bulunan bir müessesedir. Uygur hukuk vesikaları tetkik edildiğinde çeşitli faiz tatbikatlarına

---

<sup>1</sup> Çin ve Moğol hukukunun Uygur hukukuna ne derece tesir ettiği de şimdiye kadar tafsilatlı olarak tetkik edilmemiştir. Çin tesiri ile alakalı bazı genel değerlendirmeler mevcut olmakla birlikte Moğol tesiri hakkında şimdiye dek herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu münasebetle burada meseleye işaret etmekle iktifa edilmiştir.

<sup>2</sup> Uygur hukuku ile alakalı literatürün değerlendirmesi için bkz. Salih Korkmaz, “Uygur Hukuk Vesikaları Üzerine Türkçe Literatürün Hukuki Tahlili,” *Adalet Dergisi, Dergisi*, S.69, (2022), s.249-291.

rastlanmıştır. Hatta vadeli borç ilişkilerinde faiz neredeyse olmazsa olmaz bir şart olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada hem günümüz hukukundaki faiz tatbikatına hem de günümüz hukukunda faiz olarak isimlendirilemeyen, fakat Uygur hukuku için faiz olarak tavsif edilmesi gereken<sup>3</sup> bazı misallere rastlanmıştır. Bu münasebetle makale, Uygur hukukunda faiz tatbikatını tetkik etmeye teşebbüs etmiştir. Çalışmadaki değerlendirmeler Uygur hukuk vesikalarına istinat etmektedir. Dolayısıyla bu vesikalar aynı zamanda çalışmanın sınırlarını çizmektedir.<sup>4</sup> Makalede Uygur hukukunda faiz tatbikatı “Faiz ve Uygur Hukukundaki Görünümü”, “Faizin Cereyan Ettiği Akitler”, “Faiz Çeşitleri”, “Vade Türü ve Faiz” ve “Faiz Oranları” başlıkları altında ele alınmıştır.

<sup>3</sup> Neden böyle bir vasıflandırma yapıldığı alakalı başlık altında ele alınmıştır.

<sup>4</sup> Vesikalara yapılan atıflarda bunların Türkçe ve İngilizce tercümeleleri mukayeseli olarak kullanılmıştır. Vesikaların Türkçe tercümelelerini yapanlar burada zikredilmiştir. Bununla birlikte bu evrakların isimlendirmesinde, tercümelelerin en yenisi ve en geniş kapsamlısı olan, Berker Keskin tarafından kaleme alınan doktora tezinde kullanılan isimlendirmeler tercih edilmiştir. Bkz. Hüseyin Namık Orkun, “Türk Hukuk Tarihinin Uygur Vesikaları,” *Türk Hukuku Tarihi -Araştırmalar ve Düşünceler-* (Ankara: 1935), 533-548; Reşid Rahmeti Arat, “Uygurca yazılar arasında,” *Türk Tarih Arkeolojiya ve Etnografiya Dergisi*, II, (1936), 101-112; Reşid Rahmeti Arat, “Uygurca Yazılar Arasında-II,” *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi*, XXIII, (1979), 17-28; Reşid Rahmeti Arat, “Eski Türk Hukuk Vesikaları,” *Türk Kültürü Araştırmaları*, no. 1, (Ankara: 1964), 5-51; Özkan İzgi, *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)* (Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987), Seri:3, Sayı:A.17.; Abdullah Şen, “Uigurische Sprachdenkmaler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri,” (Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004); Ayşe Melek Özyetgin, *Eski Türk Vergi Terimleri* (Ankara: KÖKSAV, 2004); Ayşe Melek Özyetgin, *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku* (İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014); Berker Keskin, “Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri Ve Söz Varlığı,” (Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020). Bu çalışma Türk Tarih Kurumu tarafından kitap olarak neşredilmiştir. Berker Keskin, *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri* (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022).

## I. FAİZ VE UYGUR HUKUKUNDAKİ GÖRÜNÜMÜ

Faiz, farklı hukuk sistemlerinde farklı tanımları ve türleri bulunan bir müessese olup kelime manası olarak fazlalık demektir. İslam hukuk ıstılahında ise bir tarafın diğer tarafa ödemesi şart koşulan ve karşılığı olmayan fazlalık olarak tarif edilmiş ve caiz görülmemiştir.<sup>5</sup> Günümüz Türk hukukunda ise faiz “*alacaklının alacak olarak istemeye yetkili olduğu bir miktar parayı kullanmaktan belirli bir süre mahrum kalması sebebiyle kendisine ödenen bir karşılık ve sermayenin geliri*”<sup>6</sup> şeklinde tarif edilmiş ve asıl alacağı genişleten bir yan hak olarak tavsif edilmiştir.

Uygur hukuk vesikalarında hemen hemen her türlü vadeli borç ilişkisinde faiz neredeyse olmazsa olmaz bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada hem akdi faizin hem de kanuni faizin misallerini görmek mümkündür. Yine vesikalarda hem anapara faizi ile hem de temerrüt faizi ile karşılaşmıştır. Ayrıca Uygur hukukunda hem nakdi hem aynı borç durumunda faiz söz konusu olabilmektedir. Nitekim hem nakit para borcunda

<sup>5</sup> Serahsî, *Mebûsât*, ed. Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit, 12 (İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008), 203; İbrâhim b. Muhammed el-Halebî, *Mülteka'l-Ebhur*, Çev. Mustafa Uysal, 3 (Konya: Uysal Yayınevi, 1971), 119; İbn Âbidîn, *Reddû'l-Muhtâr*, 4, (Beyrut: 1987 H.1407), 176; Vehbe Zuhaylî, *Hanefî Fıkhi*, Çev. Yusuf Cığır, 2 (İstanbul: Sağlam Yayıncılık, 2020), 311; Faiz Yahudi ve Hristiyan hukuklarında da caiz görülmemiştir. Fakat Hristiyan hukukundaki faiz yasağı zamanla gevşetilmiştir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Erol Zeytinoğlu, “İslam ve Diğer Sistemlerde Faiz,” Para, Faiz ve İslâm, (İstanbul: İSAV, 1987), 91-116; Nitekim Orta Çağda Hristiyan hukukçular tarafından faiz meselesi üzerine çok sayıda yazı kaleme alınmıştır. Bunlardan bazılarında faize, faiz ile borç veren kişinin, ödünç alan kişiye “sadece Tanrıya ait olan zamanı,” yani kendi mülkü olmayan bir şeyi sattığı gerekçesi ile karşı çıkılır. Jacques Le Goff, *Ya Paranı Ya Canını -Orta Çağda Ekonomi ve Din-*, Çev. Enes Öztürk (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021).

<sup>6</sup> Fikret Eren, *Borçlar Hukuku Genel Hükümler* (Ankara: Yetkin Yayınları, 2022), 1109.

(para ve para yerine kullanılan eşyalar: altın, gümüş, kunpu, böz vb.) hem de mal borcunda (susam, tahıl, darı vb.) borca karşılık faiz yürütülecektir. Hatta Uygur hukuk vesikalarında bugün Türk borçlar hukukunda faiz olarak nitelendirilmeyen bazı faiz tatbikatlarına da rastlanmıştır ki bunlar aşağıda ayrıca tetkik edilmiştir.

## II. FAİZİN CEREBAN ETTİĞİ AKİTLER

Faiz söz konusu olduğunda ilk akla gelen akit karz (tüketim ödücü) olsa da Uygur hukukunda hemen her türlü vadeli borç ilişkisinde faiz söz konusu olmaktadır. Nitekim karz, vadeli satım ve trampa faiz cereyan eden akitlerden bazılarıdır. Bununla birlikte Uygur hukukunda faiz cereyan eden akitlerin ortak özelliği, bütün bu akitlerin “kredi temini” maksadıyla yapılıyor oluşudur. Dolayısıyla Uygur hukukunda kredi temininin faizli akitler ile sağlandığı söylenebilir.

Faizin cereyan ettiği akitlerden birincisi karz akidir. Bu akit TBK’da “tüketim ödücü” olarak isimlendirilmiş ve “*ödünç verenin, bir miktar parayı ya da tüketilebilen bir şeyi ödünç alana devretmeyi, ödünç alanın da aynı nitelik ve miktarda şeyi geri vermeyi üstlendiği sözleşme*”<sup>7</sup> şeklinde tarif edilmiştir. Yine TBK’da ticari olmayan karz akidinde “ *taraflarca kararlaştırılmış olmadıkça faiz istenemeyeceği*”, ticari karz akidinde ise “*taraflarca kararlaştırılmamış olsa bile faiz istenebileceği*” hüküm altına alınmıştır.<sup>8</sup> Kanundaki bu tarifler Uygur hukuku için de kullanılabilir görünmektedir. Uygur hukuk vesikaları içinde çok sayıda karz akidine rastlanmıştır.<sup>9</sup> İnsanların bu akdi

<sup>7</sup> TBK, m.386.

<sup>8</sup> TBK, m.387.

<sup>9</sup> Bkz. Borç01-55 (09, 17, 22, 24, 48, 54 hariç), Çeş74, 83, 93. Bu evraklardan Borç05, 06, 07, 25, 26, 27, 28, 29, 31, 32, 33, 50, 51, Çeş74, 83, 93 isimlilerin metinlerindeki eksiklik sebebiyle sadece karz olduğu anlaşılmış fakat

yapmasının sebebi, ihtiyaç duydukları mal veya parayı karşılamaktır. Nitekim hemen hemen tüm vesikalarda akdin saiki zikredilmiş ve karz alan kişiye “para, tahıl vb. gerekli olduğu” ifade edilmiştir. Karz olarak verilen mallar arasında altın, gümüş, para, kunpu (kuanpu),<sup>10</sup> tahıl, şarap, darı, susam, keçe bulunmaktadır. Hemen hemen tüm karz akitlerinde faiz kararlaştırıldığı ve borca teminat olarak kefil<sup>11</sup> istendiği müşahede edilmiştir. Faiz şartına rastlanmayan sadece bir adet karz vesikası bulunmaktadır.<sup>12</sup> Burada faiz, bazen temerrüt faizi<sup>13</sup> bazen anapara faiz<sup>14</sup> bazen her ikisi beraber<sup>15</sup> olarak karşımıza çıkmaktadır. Mesela Çöri, Kayımtu’dan vadeli olarak

---

tafsilat anlayışlamamıştır. Metnin eksikliği gibi sebeplerle mahiyeti tam olarak anlayışlamamakla birlikte karz olması muhtemel olan evraklar ise şunlardır: Çeş11, 13, 18, 46, 48, Kar39.

<sup>10</sup> Kunpu veya kuanpu ödeme aracı olarak kullanılan bir çeşit kumaştır. Berker Keskin, “Eski Uygur Borç Sözleşmelerine Dair Sekiz Fragman,” *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 51, (Nisan 2021), 260.

<sup>11</sup> Uygur hukukunda kefâlet günümüz hukukundakinden farklı bir anlam taşımaktadır. Bu çerçevede “kefâlet” borçlunun ölmesi durumunda bu borcu borçlunun mirasçılarının ödemesi gerektiğini tasrih eden bir senet; mirasçılara da bu borcun ödenmesini emreden bir “vasiyet” gibi telakki edilmelidir. Dolayısıyla Uygur hukuk vesikalarındaki kefil ile borçlunun ölmesi durumunda borçtan mesul olacak kişi/ler kastedilmektedir. Nihayetinde Uygur hukukunda kefâlet, miras hukuku ile alakalı bir vazife icra etmektedir. Bununla birlikte bu ifadelerden Uygur hukukunda günümüz hukukundaki gibi bir kefâletin mevcut bulunmadığı manası da çıkarılmamalıdır. Bu minvalde, şimdilik “bu tür bir kefâlete” rastlanmadığını ifade etmek daha sağlıklı olacaktır. Makalenin çerçevesi dışına çıkmamak ve konuyu dağıtmamak maksadıyla burada Uygur hukukunda kefâletin hukuki mahiyeti tartışmasına girilmemiş sadece bu kısa malumat zikredilmekle iktifa edilmiştir.

<sup>12</sup> Borç45.

<sup>13</sup> Mesela bkz. Borç24.

<sup>14</sup> Mesela bkz. Borç04.

<sup>15</sup> Mesela bkz. Borç15, 37.

“bir küri susam” borç almıştır. Bunun karşılığında vade geldiğinde, faizi ile birlikte “iki küri susam” ödeyecektir.<sup>16</sup>

Vadeli satım<sup>17</sup> akitleri de faizin cereyan ettiği akitlerdendir. Buradaki faiz, temerrüt faizidir. Mesela bir kişi “keçeye” ihtiyaç duymuş ve bir başkasından “altı böz” karşılığında bir keçe satın almıştır. Keçenin bedeli “kervan gidip döndüğünde” ödenecek, kervan döndüğünde ödeme yapılmazsa yani temerrüde düşülürse, ödeme yapılana kadar geçen her ay için “bir böz” faiz ödenecektir.<sup>18</sup> Eldeki vadeli satım evrakları tetkik edildiğinde Uygur hukukunda vadeli satım akdinin, kredi ihtiyacını temin için karz gibi bir görev icra ettiği anlaşılmıştır. Çünkü tüm evraklarda paraya ihtiyaç duyan kimseler bir başkasından bunu almış karşılığında ise ilerideki bir tarihte farklı bir mal ödemeyi vadetmiştir.

Trampa akdi TBK’da “mal değişim sözleşmesi” olarak isimlendirilmiş ve “*taflardan birinin diğer tarafa bir veya birden çok şeyin zilyetlik ve mülkiyetini, diğer tarafın da karşı edim olarak başka bir veya birden çok şeyin zilyetlik ve mülkiyetini devretmeyi üstlendiği sözleşme*” şeklinde tarif edilmiştir.<sup>19</sup> Uygur hukuk vesikalarında trampa akdini muhtevi beş evraka tesadüf edilmiştir.<sup>20</sup> Bunlardan üçü arazi trampasını, ikisi menkul trampasını konu almıştır. Menkul trampasına dair iki evrak da vadelidir. Anlaşıldığı kadarıyla burada trampa akdi (vadeli satım akdinde de olduğu gibi), kredi ihtiyacını temin için karz gibi bir görev

<sup>16</sup> Borç39.

<sup>17</sup> Borç09, 17, 22, 24.

<sup>18</sup> Borç09. Burada “böz”ün pamuklu bir kumaş türünü ifade ettiği dolayısıyla bu akdin satım değil trampa olması gerektiği söylenebilir. Bununla birlikte böz her ne kadar menkul bir mal olsa da Uygur hukuk vesikalarından anlaşıldığı kadarıyla bir ödeme aracı, bir nevi para olarak kullanılmaktadır. Bu çerçevede bu akit satım olarak tavsif edilmiştir.

<sup>19</sup> TBK, m.282.

<sup>20</sup> ArTa01-03, Borç48, 54.



icra etmektedir.<sup>21</sup> Çünkü her iki evrakta da belirli bir mala ihtiyaç duyan kimseler bir başkasından bunu almış karşılığında ise ilerideki bir tarihte farklı bir mal ödemeyi vaad etmiştir. Mesela bir evrakta tahıl karşılığında “tâmbin” ve şarap ödenecektir. Bu “... Ögrüz Tâmir’e faiz (karşılığında) tahıl gerekli olup Bâdrüz’den iki küri tahıl aldım. Güz zamanında otuz tâmbin, bir kap şarabı doğru olarak veririm.” şeklinde ifade edilmiştir. Trampada faizin nasıl cereyan ettiği ayrı bir başlık altında tetkik edilmiştir.<sup>22</sup>

Uygur hukukunda yukarıda zikredilen akitlerden başka rehinde ve bey’ bi’l-vefada (geri alım şartıyla satış) da dolaylı faiz söz konusu olabilmektedir. Bu iki durum “Dolaylı Faiz Tatbikatları” başlığı altında ayrıca ele alındığı için burada sadece zikredilmekle iktifa edilmiştir. Ayrıca “makbuz” mahiyetindeki bir evrakta borcun kaynağı/mahiyeti tam olarak anlaşılammakla birlikte faizli bir borçlanmanın söz konusu olduğu anlaşılmıştır.<sup>23</sup>

### III. FAİZ ÇEŞİTLERİ

#### A. Basit-Bileşik Faiz

Basit faiz, faizin anapara üzerinden hesaplandığı faizdir. Bileşik faiz ise işletilen faizin dönemler halinde anaparaya eklenerek toplam miktar üzerine tekrar faiz yürütülmesi, yani faize faiz yürütülmesidir. Türk borçlar hukukunda adi işlerde bileşik faiz yasaktır.<sup>24</sup> Fakat istisnai olarak bazı ticari işlerde bileşik faize izin verilmiştir.<sup>25</sup> Uygur hukukundaki faiz, basit

<sup>21</sup> Bkz. “Menkul Satımı” başlığı.

<sup>22</sup> Bkz. “Dolaylı Faiz Tatbikatları” başlığı.

<sup>23</sup> Mak07.

<sup>24</sup> TBK m.388/3.

<sup>25</sup> TTK m.8.

faiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Eldeki vesikalarda bileşik faiz tatbikatına rastlanmamıştır.

## B. Anapara-Temerrüt Faizi

Anapara faizi borçlunun temerrüde düşmesinden bağımsız olarak ödemesi gereken faizdir. Bu faiz ekseriyetle akdi olarak belirlenmiştir. Bununla birlikte anapara faizinin kanuni olarak tespit edilmesi de mümkündür. Nitekim bazı vesikalarda “faiz ile borç verildiği” ve borcun “faizi ile ödeneceği” ifade edilmiş, fakat faiz oranına dair herhangi bir malumat verilmemiştir. Burada faiz oranının “faiz töresine göre” yani kanunen belirlendiği söylenebilir.<sup>26</sup> Vesikalarda hem aynı hem nakdi borçlar için anapara faizi söz konusu olabilmektedir. Mesela Inal Bars, Yoktur’dan bir yıl vadeli olarak “yüz kunpu” borç almıştır. Bunun karşılığında vade geldiğinde “elli kunpu faizi” ile birlikte yüz elli kunpu ödeyecektir. Bu durum nakdi borçta anapara faizine misal teşkil etmektedir.<sup>27</sup> Bir başka misalde ise “*Maymun yılı dördüncü ayın onuncu gününde, Kımır’a faiz (karşılığında) susam gerekli*” olmuş bunun üzerine “*Kayımtu’dan dört şîş susam*” almıştır. Kımır aldığı bu susamı “*güz zamanında sekiz şîş*” olarak ifa edecektir ki bu da aynı borçta anapara faizinin misalidir.<sup>28</sup>

Temerrüt faizi ise borçlunun borcu zamanında ödemeyip temerrüde düşmesi durumunda talep edilebilecek faizdir. Temerrüt faizi akdi olabileceği gibi kanuni de olabilir. Burada da hem aynı hem nakdi borçlar için temerrüt faizi söz konusu olabilmektedir. Mesela Būdüs Tutuñ, Oğul’dan vadeli olarak “*altı böz karşılığında*” bir keçe satın almıştır. Aldığı keçenin bedeli “*keroan döndüğünde*” ifa edilecektir. Eğer ifa, zamanında yapılmazsa ifanın yapılmadığı her ay için “*birer böz*” temerrüt

<sup>26</sup> Bkz. “Akdi-Kanuni Faiz” başlığı.

<sup>27</sup> Borç11.

<sup>28</sup> Borç12.

faizi ödenecektir.<sup>29</sup> Temerrüt faizi ile alakalı ilginç bir misal ise şöyledir: Bir miktar buğday ile “iki kadın kişi” trampa akdine konu olmuştur.<sup>30</sup> Burada buğday peşinen teslim edilmiştir. Kadınlar ise yaklaşık bir buçuk ay sonra teslim edilecektir. Eğer günü geldiğinde teslim gerçekleşmezse borcun “günlük kirasıyla beraber” ödeneceği ifade edilmiştir. Burada “günlük kirası” ifadesi ile neyin kastedildiği tam olarak anlaşılammakla birlikte bu ifade ile gecikilen her gün için, teslim edilmesi gereken iki kişinin “günlük çalıştırılma ücretinin” ödeneceği, bu ödemenin de temerrüt faizi hükmünde olduğu söylenebilir.

### C. Akdi-Kanuni Faiz

Akdi faiz, akit ile kararlaştırılmış, akitten doğan faizdir. Burada akit esnasında hangi durumda ne kadar faiz ödeneceği tasrih edilmiştir. Dolayısıyla faizin türü, oranı vb. hususlar akitten anlaşılmaktadır. Vesikalarda akdi faizin çok sayıda misaline rastlanmıştır. Akitte tespit edilen faiz anapara faizi olabileceği gibi temerrüt faizi de olabilir. Mesela Kımır, Kayımtu’dan “dört şinj” susam almıştır. İfa zamanı geldiğinde bu borcu faizi ile birlikte “sekiz şinj” olarak ödeyecektir.<sup>31</sup> Görüldüğü üzere bu misalde akit ile anapara faizi tespit edilmiştir. Bir başka misalde ise “El Tämür”, “Sängä (ve) Baytämür”den bir “davar” satın almış ve bedelini bir ay içinde ödeyeceğini söylemiştir. Eğer borç zamanında ifa edilmezse “bire bir” (yüzde yüz) faizi ile birlikte ödenecektir. Görüldüğü üzere bu misalde de akit ile temerrüt faizi tespit edilmiştir.

Kanuni faiz, akitte faiz şartı bulunmasa bile kanuna dayanarak talep edilen faizdir ki, bunun en önemli misali temerrüt faizidir. Uygur hukuk vesikalarında ödeme zamanının geçirilmesi yani borcun vadesinde ödenmeyip temerrüde

<sup>29</sup> Borç09.

<sup>30</sup> Borç54.

<sup>31</sup> Borç12.

düşülmesi durumunda “ülke töresine göre faiz” ödenmesini öngören çok sayıda misal mevcuttur.<sup>32</sup> Mesela “Marla”, “Kayımtu”dan faiz ile “üç yarım kaba böz” borç almıştır. Ödeme zamanı geldiğinde bu borcu faizi ile ifa edecektir. Eğer, ifa zamanında borç ödenmez “verme zamanı geçirilirse”, borç “ülke töresine göre faiziyle” ifa edilecektir.<sup>33</sup> Görüldüğü üzere burada anapara faizi akdi olarak belirlenmiştir. Fakat borç zamanında ödenmezse bu sebeple ödenecek temerrüt faizi “ülke töresine göre” yani kanuni olarak tespit edilecektir. Vesikalarda temerrüt faizi ekseriyetle kanuni faiz olarak karşımıza çıkmaktadır. Bununla birlikte, temerrüt faizinin akit ile belirlendiği misaller de mevcuttur. Nitekim yukarıda da zikredildiği üzere, Büdüs Tutuñ, Oğul’dan vadeli olarak “altı böz karşılığında” bir keçe satın almıştır. Aldığı keçenin bedeli “kervan döndüğünde” ifa edilecektir. Eğer ifa, zamanında yapılmazsa ifanın yapılmadığı her ay için “birer böz” temerrüt faizi ödenecektir.<sup>34</sup>

Faizi aylık olarak tahakkuk edecek bazı para borçlarında “faizle” borç alındığı ve bunun “faizi ile ödeneceği” ifade edilmiştir. Bununla birlikte bu borçlanmanın hangi faiz oranı ile yapıldığına dair bir malumat bulunmamaktadır.<sup>35</sup> Bu da faiz oranının ülkede geçerli “kanuni faiz oranına” göre tespit olunacağı anlamına gelmektedir. Yani anapara faizinin ödeneceği akitle tespit olunmakla birlikte, faiz oranının tespiti kanuna bırakılmıştır. Neticede kanuni faiz hem anapara hem temerrüt faizinde gündeme gelebilmektedir.

Bir vesikada ise faiz şartı açıkça zikredilmemiş, vade geldiğinde borçlunun borcu “uygun şekilde” ifa edeceği ifade

---

<sup>32</sup> Mesela bkz. Borç14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 27, 37, 39.

<sup>33</sup> Borç15.

<sup>34</sup> Borç09.

<sup>35</sup> Borç04, 35, 36, 43.

edilmiştir.<sup>36</sup> Burada uygun şekilde ifadesi ile ne kastedildiği tam olarak anlaşılamamaktadır. Bu, borcun geciktirilmeden, gereği gibi ifasını ifade edebileceği gibi; borcun geciktirilmeden, faizi ile ifasını da ifade ediyor olabilir. Uygur hukukunda borçlanmalarda faiz asıl, faizin olmaması istisna olduğu için bu vesikadaki ifade “faizi ile ifa” şeklinde anlaşılmış ve buraya eklenmiştir.

#### **D. Dolaylı Faiz Tatbikatları**

Uygur hukuk vesikaları içerisinde faizin dolaylı olarak karşımıza çıktığı başka tatbikatlar da bulunmaktadır. Burada tekrar ifade edilmelidir ki bu tatbikatlar günümüz hukukunda faiz kapsamında değerlendirilmeyebilir. Yine tercih edilen faiz tanımına göre bunların faiz kapsamında ele alınıp alınmayacağı tartışılabilir. Nitekim aynı tatbikat, farklı hukuk sistemlerinin farklı yaklaşımları sebebiyle farklı kategorilere sokulabilir. Fakat faiz, “karşı tarafa karşılıksız menfaat sağlayan her şey” gibi geniş bir şekilde tanımlanırsa bu misaller icra ettikleri fonksiyon ve Uygur hukuku açısından birer faiz tatbikatı olarak değerlendirilmelidir. Çünkü Uygur hukuk vesikalarının tümü tetkik edildiğinde hemen hemen tüm vadeli borçlanmaların faiz ile yapıldığı görülecektir. Vadeli borçlanma olup, açıkça faizin belirlenmediği durumlarda da bu başlık altındaki tatbikatlar gündeme gelmektedir ki bunlar faiz olarak alacaklıya sağlanacak menfaatin başka türden bir karşılığını oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, farklı türden bir mal ile faiz ödeme durumu tetkik edilmelidir. Bu durum vadeli trampa-satım gibi akitlerde karşımıza çıkmaktadır. Trampa akdi iki malın değiş tokuşunu ifade ettiği için aslında burada bir faiz tatbikatı yok gibi görünmektedir. Çünkü iki farklı mal değişilmektedir. Fakat bu

---

<sup>36</sup> Borç40.

hukuki ilişkiye daha yakından bakıldığında faizin bu akit içinde de mevcut bulunduğu görülmektedir. Nitekim yukarıda ifade edildiği üzere Uygur hukukunda satım ve trampa akitleri umumiyetle peşin yapılmakta, istisnai olarak menkul satımı ve trampasında vadeli akitlere rastlanmaktadır. Bu vadeli satım ve trampa kredinin temin için faizli karz gibi bir vazife icra ettiği de yine yukarıda ifade edilmişti. Buna göre bir mala ihtiyaç duyan kimse onu bir başkasından vadeli olarak almakta karşılığında ileride farklı bir mal ödemeyi vaad etmektedir. Bu akdin kredi ihtiyacını temin için faizli bir borçlanma olduğu ise "... Ögrüz Tâmir'e faiz (karşılığında) tahıl gerekli olup Bâdrüz'den iki küri tahıl aldım. Güz zamanında otuz tâmbin, bir kap şarabı doğru olarak veririm." şeklinde ifade edilmiştir.<sup>37</sup> Yani burada faiz, alınan şeyden farklı bir türden ödeme yapılmak suretiyle ödenmektedir. Trampa akdinde trampa edilen malların birbirine denk olma zarureti yoktur. Bununla birlikte akitteki ifadelerden edimler arası bu dengesizliğin "faiz karşılığında" olduğu ifade edildiği için, bu gibi akitler de faizin dolaylı olarak görüldüğü durumlar içerisinde ele alınmıştır.<sup>38</sup>

Dolaylı faiz tatbikatları başlığı altında tetkik edilmesi gereken ikinci durum evlat-çocuk rehni müessesesi ile karşımıza çıkmaktadır. Burada bir kimse çocuğunu borcuna teminat olmak üzere alacaklıya rehin vermektedir. Çocuğu rehin alan kimse bu çocuğu belirli sınırlar dahilinde çalıştırma hakkına sahip olmaktadır. Uygur hukuk vesikalarında hemen her türlü

<sup>37</sup> Borç48.

<sup>38</sup> Burada faizin doğrudan kelime manası olan fazlalık anlamında kullanılmış olma ihtimali akla gelebilir. Nitekim Osmanlı Devleti'nde faiz ifadesi, hem haram olan ribayı hem de meşru kârı ifade etmek üzere kullanılmıştır. Fakat Uygur hukuk vesikaları için bu ihtimalin mümkün olmadığı söylenmelidir. Faizin kelime manası olan fazlalık manasında kullanılması İslam hukukuna dair bir keyfiyettir. Uygur hukukunda "faiz" kelimesine fazlalık anlamı yüklenmediği gibi tüm misallerde faiz, İslam hukuk istilahındaki faize/ribaya karşılık gelecek şekilde kullanılmaktadır.

vadeli borç ilişkisinde faizin bulunduğu ifade edilmişti. Evlat rehni müessesesinde de vadeli bir borç ilişkisi bulunmasına rağmen bu vesikalarda klasik manada bir faizden söz edilmemektedir. Yani borç alan kişi vade geldiğinde aldığı miktarı ödeyecek, herhangi bir nakdi/aynî fazlalık ödemeyecektir. Fakat burada rehin verilen kişinin çalıştırılmasının faizin yerini tuttuğu anlaşılmaktadır. Bu neticeye hem akdin mahiyetinden hem de bir vesikada karşılaşılan bazı ifadelerden ulaşılmaktadır. Buna göre, bir çocuk üç yıllığına bir başkasına rehin verilmiştir. Verilen borç karşılığında çocuk üç yıl boyunca rehin alanın himayesinde çalışacaktır. Çocuğun vade dolmadan geri istenmesi durumunda alınan borcun faizi ile ödeneceği ifade edilmiştir. Yani üç yıl içinde çocuk geri istenmezse herhangi bir (nakdi) faiz istenmeyecek ama istenirse faiz ödenecektir.<sup>39</sup> Ayrıca çocuğun hastalanması durumunda yedi güne kadar rehin alan kimsenin çocuğun bakımını üstleneceği, yedi günden sonra ise bakımını kendi babasının üstleneceği ifade edilmiştir. Hastalığın yedi günden fazla sürmesi durumunda çocuğun babası çocuğu iyileşene kadar yanına alacak ve rehin alan kişinin evinde bulunmadığı her gün için de rehin alana bir ödeme yapacaktır. Nitekim çocuğun hastalık sebebiyle baba evine gitmesi onun o süre boyunca çalışmaması manasına gelmektedir. Bunlar da çocuğun çalışmasının borç paranın faizinin yerini tuttuğunu göstermektedir.

Dolaylı faiz tatbikatları başlığı altında tetkiki gereken üçüncü durum ise “bey’ bi’l-vefâ (geri alım şartıyla satım)” akdidir. Bey’ bi’l-vefâda satıcı, bir malı üçüncü bir kimseye, aldığı parayı iade ettiğinde sattığı malı geri almak koşuluyla satmaktadır. Dolayısıyla malı satan kimse belirli bir süre içerisinde parayı iade ederse sattığı malı tekrar satın alma hakkına sahip olmaktadır. Belirlenen süre içerisinde parayı iade

---

<sup>39</sup> Rehin02.

etmezse sattığı malı tekrar satın alma hakkını kaybeder. Yani bu süre geçince geri alım şartıyla satım, kesin (adi) satım akdine dönüşür. Bu akdin ekseriyetle, paraya/krediye ihtiyaç duyan fakat malını da satmak istemeyen kişiler tarafından kullanıldığı; bu akitle malı satan kimsenin belirli bir kredi temin ettiği ve vade kazandığı ifade edilmiştir. Bey' bi'l-vefâda malı satın alan kimsenin kârı/menfaati ise bu malın belirlenen süre içerisindeki kullanımından ibarettir. Bey' bi'l-vefâ İslam hukuk tarihinde ve özellikle Osmanlı hukukunda ciddi bir tatbik sahası bulmuştur. Bu çerçevede bey' bi'l-vefânın menşeinin eski Türk hukuku olması da kuvvetle muhtemeldir.<sup>40</sup> Vesikalar içerisinde bir adet bey' bi'l-vefâyâ tesadüf edilmiştir. Yukarıda da zikredildiği üzere faiz geniş şekilde tanımlandığında bu akitle satın alınan malın kullanımı da Uygur hukuku açısından dolaylı bir faiz tatbikatı olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>41</sup>

#### IV. VADE TÜRÜ VE FAİZ

Vadenin türü de faizin işletilmesi açısından ehemmiyetlidir. Bu çerçevede (doktrindeki tartışmaları bir kenara bırakırsak) günümüz Türk hukukunda vade, belirsiz, belirli ve kesin vade

<sup>40</sup> Bey' bi'l-vefânın menşesine dair bkz. Salih Korkmaz, "Bey' Bi'l-Vefâ'nın Menşei Üzerine Bir Katkı -Uygur Hukuk Vesikalarında Bey' Bi'l-Vefâ Tatbikatı-," *SDÜHFD -Arş. Gör. Zühre Elvan'a Armağan-*, 12, no. 2, (2022), 773-797.

<sup>41</sup> Bey' bi'l-vefâ İslam hukukunda faizsiz kredi bulamayan kimseler için faizsiz borçlanmayı sağlayan bir hîle-i şer'iyye tatbikatı olarak karşımıza çıkmaktadır. İslam hukukunda her meselenin dini ve kazai cihetinin olduğu ve hükümlerin şartlara göre değişebileceği nazara alındığında bu tatbikatın "faiz" olarak değerlendirilip değerlendirilmeyeceği tartışılabilir. Nitekim aynı tatbikat, farklı hukuk sistemlerinin farklı yaklaşımları sebebiyle farklı kategorilere sokulabilir. Meselenin hîle-i şer'iyyenin meşruiyeti çerçevesinde İslam ve Osmanlı hukuku açısından tetkiki için bkz. Salih Korkmaz, *Osmanlı Hukukunda Bir Kredi Vasıtası Olarak Muamele-i Şer'iyye (XVII. Asır)* (İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2020), 25-69, 87, 98-101.



olmak üzere üçe ayrılmaktadır. Belirsiz vade ödeme zamanının tam olarak belirtilmediği vadedir.<sup>42</sup> Ödemenin hasat zamanı yapılacağı gibi bir vade tayini buna misaldir. Belirli vadede ise ödeme zamanı net olarak bellidir.<sup>43</sup> Vade tarihinin gün/ay/yıl şeklinde ifade edilmesi de buna misaldir. Kesin vade ise aslında belirli vadenin bir türüdür. Yani kesin vadede de vade tarihi açıkça belirtilmiştir. Fakat kesin vadenin belirli vadeden farkı, kesin vadede vade tarihinden sonra yapılacak ifanın kabul edilmeyecek oluşudur.<sup>44</sup> Kesin vade ekseriyetle, vade tarihinden sonra yapılacak ifanın alacaklı açısından anlamsız olduğu akitlerde kullanılmaktadır. Düğün günü teslim edilmesi gereken bir gelinliğin düğünden bir gün sonra teslimi alacaklı açısından anlamsızdır ve burada alacaklı gecikmiş bu ifayı kabul etmeyecektir. Belirli vade-kesin vade ayrımının borçlunun temerrüdü dolayısıyla sözleşmeden dönme gibi hususlarda farklı hükümleri bulunmakla birlikte bu farka dair tartışmalar bu makale çerçevesinde meselemiz değildir. Uygur hukukunda ise vade belirli ve belirsiz olmak üzere ikiye ayrılabilir.

Uygur hukuk vesikalarındaki bazı evraklarda vade belirlidir. Bu belirleme bazen yıl/ay/gün şeklinde yapılmıştır.<sup>45</sup> Bazen de borcun “güz zamanı” gibi bir vakitte ödeneceği tasrih edilmiştir. Vadenin bu şekilde tespiti günümüz hukuku açısından belirli vade olarak tavsif edilmese bile Uygur hukuku açısından bu gibi misaller belirli vade olarak kabul edilebilir. Çünkü burada “güz zamanı” vb. ifadeler ile belirli aylar kastedilmektedir. Nitekim Uygur hukuku açısından belirsiz vade dendiğinde ödeme zamanı hiç belirtilmemektedir.

---

<sup>42</sup> Eren, *Borçlar Hukuku*, 1048.

<sup>43</sup> Eren, *Borçlar Hukuku*, 1051.

<sup>44</sup> Eren, *Borçlar Hukuku*, 1069; A. Dilşad Keskin, “Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt Ve İmkânsızlık,” *Gazi Üniversitesi HFD*, 11, no. 1-2, (2007), 212.

<sup>45</sup> Mesela bkz. Borç11.

Vade belirli olduğunda vade tarihine kadar ne kadar/ne oranda faiz ödeneceği tasrih edilmiştir. Mesela “Toņama”, “Kayımtu’dan” “ikinci ayın beşinci günü” karz olarak bir şıg darı almıştır. Aldığı bu borcu “güz zamanı” faizi ile birlikte “bir yarım (bir buçuk, yani %50 faiz) şıg darı” olarak ifa edecektir.<sup>46</sup> Yine mesela “Kaçmaz”, “Tutmuş”tan “Ejderha yılı ikinci ayın yirmi altısında” bir yıllık vade ile karz olarak “iki yüz kunpu” almıştır. Bir senenin sonunda anaparaya “yüz kunpu faiz” eklenerek borç ifa edilecektir. Burada vade akdin başında akdin yapılış tarihi belirlendikten sonra “yıllık kunpu gerekli olup” vb. ifadeler ile belirlenmektedir.<sup>47</sup>

Belirsiz vadede ise borcun ne zaman ifa edileceği ile alakalı bir tespit yoktur. Bu gibi durumlarda faiz “aylık” gibi belirli dönemlerde işletilecektir. Yani borçlu borcu ne kadar süre elinde tutarsa o nispette faiz ödeyecektir. Mesela “sıçan yılı dokuzuncu ayın on ikisinde” “Bolmuş”, “İşirä”dan karz olarak belirli bir miktar gümüş almıştır. Aldığı bu borcu ne zaman ifa edeceğine dair bir tespit de yapılmamıştır. Buna göre “Bolmuş” borcu elinde kaç ay tutarsa o kadar faiz ödeyecektir. Bu vesikada parayı “Kaç ay tutarsam ay sayarak (her ay için) birer bakır gümüşü faiziyle birlikte doğru olarak veririm.” şeklinde ifade edilmiştir.<sup>48</sup> Yine mesela bir evrakta borcun “kervan gidip döndüğünde” ödeneceği ifade edilmiş, eğer kervan döndüğünde borç ifa edilmezse gecikilen her ay için belirli bir miktar faiz ödeneceği tasrih edilmiştir.<sup>49</sup>

## V. FAİZ ORANLARI

Vesikalar tetkik edildiğinde farklı faiz oranları ile karşılaşılmaktadır. Öncelikle kanuni faizin söz konusu olduğu

<sup>46</sup> Borç14.

<sup>47</sup> Borç03.

<sup>48</sup> Borç41.

<sup>49</sup> Borç09.

durumlarda faiz oranına dair herhangi bir malumata ulaşılamamıştır. Çünkü bu durumda, borç zamanında ödenmezse “ülke töresine göre faiz” ödeneceği ifade edilmekle birlikte bu faiz oranının ne olduğu ile alakalı bir malumat bulunmamaktadır. Çok sayıda evrakta faiz için ülke töresine atf yapıldığı göz önüne alındığında bu miktarın “herkesçe bilinir, malum bir miktar” olduğu söylenebilir. Fakat vesikalarda orana dair bir malumat yoktur.

Akdi faizin söz konusu olduğu durumlarda ise farklı faiz oranları göze çarpmaktadır. Karşılaşılan farklı faiz oranlarının ortak özelliği ise günümüz faiz oranlarına göre ciddi şekilde yüksek olmasıdır. Bu çerçevede ilk olarak belirli vadeli para borçlarında yıllık %50, %100 ve %200'e tekabül eden anapara faiz oranlarına rastlanmıştır.<sup>50</sup> Satım akdi kaynaklı bir borç ilişkisinde de borç vadesinde ödenirse herhangi bir faiz ödenmeyecek fakat vade geçirilirse “bire bir” yani %100 oranında temerrüt faizi tahakkuk edecektir.<sup>51</sup>

Belirsiz vadeli para borçlarında ise faiz ekseriyetle aylık olarak tespit edilmiştir.<sup>52</sup> Buna göre borçlunun borçlandığı tarihten borcu ifa ettiği tarihe kadar kaç ay geçmişse o kadar zaman için tahakkuk eden faizi ödeyecektir. Vesikalarda karşılaşılan aylık faiz oranları ise %5, %6, %10 olarak tespit edilmiştir. Bir vesikada “altı bözlük” bir borç için gecikilen her ay için “bir böz” faiz ödenecektir. Bu misalde yıllık faiz oranı %200 olmaktadır.<sup>53</sup>

Belirli vadeli para dışı borçlanmalarda (ekseriyetle tahıl gibi gıda maddelerinde söz konusu olmaktadır) ise faiz oranı belirli vadeli para borçlarına göre daha yüksektir. Nitekim burada da yıllık %100, %150, %200 ve %400'e tekabül eden faiz oranları

---

<sup>50</sup> Borç11, 15, 37.

<sup>51</sup> Borç24.

<sup>52</sup> Borç09, 42, 44, 47, 55.

<sup>53</sup> Borç09.

mevcuttur.<sup>54</sup> Yine bu borçlanmalarda vade süresi (para borçlarına göre) ekseriyetle daha kısadır. Bu vesikalarda üç aylık, altı aylık ve bir yıllık vadelere rastlanmakla birlikte, ekseriyetle 6 aylık vadeler söz konusudur. Vesikalarda açıkça zikredilmese bile bu tür tahıl borçlanmalarını, tarlaya ekmek için tohuma ihtiyaç duyan kişilerin, tohumluk ihtiyaçlarını karşılamak için yaptığı söylenebilir. Çünkü bu vesikalarda borç alınan zaman ile borcun ifa edileceği zaman ekseriyetle tohum ekim ve hasat zamanına denk düşmektedir.

Faizli borçlanmayı muhtevi dört vesikada faizle borç alındığı ifade edilmekle birlikte bu borçlanmanın hangi faiz oranı ile yapıldığına dair bir malumat bulunmamaktadır.<sup>55</sup> Bu dört vesikada da borç para borcudur ve faiz aylık olarak eklenecektir. Yani borçlu parayı elinde kaç ay tutarsa o kadar ayın faizini ödeyecektir. Burada faiz oranının zikredilmemesi, ama faizin ödeneceğinin açıkça ifade edilmesi ülkede geçerli bir “kanuni faiz oranı” olduğuna işaret etmektedir. Nitekim yukarıda ayrıca ele alındığı üzere pek çok evrakta borç için “ülke töresine göre faiz” alınacağı ifade edilmişti. Bu vesikalarda bu durum açıkça ifade edilmese de faiz oranının “kanuni faiz”e göre tespit edileceği söylenebilir.<sup>56</sup>

Borç alınan paranın faizinin farklı bir para cinsi veya ölçü birimi ile tespit edildiği bazı vesikalarda da faiz oranı tespit edilememiştir.<sup>57</sup> Mesela Bolmuş, İşirâ'den faizle “üç sızır gümüş” borç almıştır. Bu borcu “elinde tuttuğu” her ay için “birer bakır gümüşü faiz” ödeyecektir.<sup>58</sup> Görüldüğü üzere borç alınan gümüşün miktarı “üç sızır gümüş” faizi ise “birer bakır gümüş” tür. Bu ölçülerin o gün neye tekabül ettiği tam olarak

<sup>54</sup> Borç12, 16, 18, 19, 20, 21, 23, 30.

<sup>55</sup> Borç04, 35, 36, 43.

<sup>56</sup> Borç04, 35, 36, 43.

<sup>57</sup> Borç41, 49.

<sup>58</sup> Borç41.

bilinemediği için faiz oranı da tespit edilememiştir. Yine bir süredir faiz işleyen alacağın alındığına dair “makbuz” niteliğindeki vesikalarda da borcun kaynağı ve faiz oranı tespit edilememiştir.<sup>59</sup>

## SONUÇ

Faiz, tarihi çok eskilere dayanan bir müessesedir. Bu müesseseye Uygur hukukunda da rastlanmış ve çalışmada Uygur hukuk vesikalarında karşılaşılan tüm faiz tatbikatları tetkik edilmiştir. Bu tetkik neticesinde ulaşılan sonuçlar maddeler halinde zikredilmiştir.

1. Uygur hukukunda hemen her türlü vadeli borç ilişkisinde faiz, neredeyse olmazsa olmaz bir şart olarak karşımıza çıkmıştır. Mesela, vesikalar içinde karz akdini muhtevi onlarca kayıt vardır. Bunlar içerisinde faiz şartına rastlanmayan sadece bir adet karz vesikası bulunmaktadır. Diğer vadeli borç münasebetlerinde de durum bundan farklı değildir. Dolayısıyla Uygur hukukunda hemen her türlü vadeli borç münasebetinin faiz şartını ihtiva etmesinin kural, faiz şartı bulunmamasının istisna olduğu söylenebilir.

2. Uygur hukukunda faiz tatbikatına; karz, vadeli satım, vadeli trampa, rehin ve bey’ bi’l-vefa (geri alım şartıyla satış) akitlerinde rastlanmıştır. Bunların ortak özelliği, bütün bu akitlerin “kredi temini” maksadıyla yapılıyor oluşudur. Dolayısıyla Uygur hukukunda kredi temininin faizli akitler ile sağlandığı söylenebilir.

3. Uygur hukukunda faizin oturmuş bir hukuki müessese olduğunu gösteren bir başka delil de faiz meselesinde “töre”ye yapılan atıftır. Nitekim ödeme zamanının geçirilmesi yani borcun vadesinde ödenmeyip temerrüde düşülmesi durumunda “ülke töresine göre faiz” ödenmesini öngören çok

---

<sup>59</sup> Mak07, 11.

sayıda misal mevcuttur. Yine bazı faizli borçlanmalarda anapara faiz oranının da “ülke töresine” göre tespit edileceği müşahede edilmiştir. Bununla birlikte “ülke töresi” gereği ödenmesi gereken faizin oranına dair bir malumat yoktur. Fakat çok sayıda evrakta faiz için ülke töresine atıf yapıldığı göz önüne alındığında bu miktarın “herkesçe bilinir, malum bir miktar” olduğu söylenebilir.

4. Uygur hukukunda faiz, basit faiz olarak tatbik edilmiştir. Vesikalarda bileşik faiz tatbikatına rastlanmamıştır.

5. Uygur hukukunda faiz hem aynı hem de nakdi borçlar için söz konusu olmaktadır. Bu faiz anapara faizi olabileceği gibi temerrüt faizi de (veya her ikisi birlikte) olabilmektedir.

6. Vesikalarda hem akdi faiz hem de kanuni faiz tatbikatına tesadüf edilmiştir. Akitle tespit edilen faiz anapara faizi olabileceği gibi temerrüt faizi de olabilir. Kanuni faiz ise ekseriyetle temerrüt faizi söz konusu olduğunda gündeme gelmekle birlikte, anapara faizinin de kanuni olarak tespit edildiği durumlar mevcuttur.

7. Günümüz hukukunda faiz kapsamında değerlendirilmeyen, bununla birlikte Uygur hukuku açısından faiz olarak nitelenebilecek birkaç akit söz konusudur. Bunlardan birincisi evlat-çocuk rehni tatbikatıdır. Bir borç karşılığında belirli bir süre alacaklıya rehin olarak verilen çocuk alacaklı yanında belirli işlerde çalıştırılmaktadır. Ayrıntısı alakalı başlık altında ele alındığı üzere çocuğun bu çalışması da söz konusu borcun faizi hükmündedir. İkinci tatbikat ise, bey' bi'l-vefâ (geri alım şartıyla satım) akididir. Bu akitle malı satan kimsenin belirli bir kredi temin ettiği ve vade kazandığı; malı satın alan kimsenin ise bu malın belirlenen süre içerisindeki kullanımı ile bir menfaat elde ettiği ve bunun da Uygur hukuku açısından faiz hükmünde olduğu söylenebilir.

8. Uygur hukukunda vade belirli ve belirsiz olmak üzere ikiye ayrılabilir. Belirli vadeli işlemlerde, vade tarihine kadar ne

kadar/ne oranda faiz ödeneceği de belirtilmiştir. Belirsiz vadeli işlemlerde ise faiz "aylık" gibi belirli dönemlerde işletilecek, yani borçlu borcu ne kadar süre elinde tutarsa o nispette faiz ödeyecektir.

9. Faiz oranlarına bakıldığında farklı borç türleri için farklı oranlar göze çarpmaktadır. Belirli vadeli para borçlarında yıllık %50, %100 ve %200; belirsiz vadeli para borçlarında aylık faiz oranları ise %5, %6, %10, %16.6; belirli vadeli para dışı borçlanmalarda (ekseriyetle tahıl gibi gıda maddelerinde söz konusu olmaktadır) ise faiz oranı yıllık %100, %150, %200 ve %400 gibi oranlarla karşılaşılmıştır. Kanuni faizin söz konusu olduğu durumlarda ise faiz oranının ne olduğu ile alakalı bir malumata ulaşılamamaktadır. Karşılaşılan farklı faiz oranlarının ortak özelliği ise günümüz faiz oranlarına göre ciddi şekilde yüksek olmasıdır.

---

**Hakem Değerlendirmesi:** Çift kör hakem.

**Finansal Destek:** Yazar bu çalışma için finansal destek alıp almadığını belirtmemiştir.

**Çıkar Çatışması:** Yazar çıkar çatışması olmadığını belirtmiştir.

**Etik Kurul Onayı:** Yazar, etik kurul onayının gerekip gerekmediğini belirtmemiştir.

**Peer Review:** Double peer-reviewed.

**Financial Support:** The author did not indicate whether he received financial support for this study.

**Conflict of Interest:** The author stated that there is no conflict of interest.

**Ethics Committee Approval:** The author did not specify whether ethics committee approval is required.

---

**KAYNAKÇA**

- Arat, Reşid Rahmeti. "Uygurca yazılar arasında." *Türk Tarih Arkeologiya ve Etnografya Dergisi* II (1936): 101-112.
- Arat, Reşid Rahmeti. "Eski Türk Hukuk Vesikaları." *Türk Kültürü Araştırmaları*, no. 1, Ankara: (1964): 5-51.
- Arat, Reşid Rahmeti. "Uygurca Yazılar Arasında-II." *Türk Dili Ve Edebiyatı Dergisi* XXIII (1979): 17-28.
- Eren, Fikret. *Borçlar Hukuku Genel Hükümler*. Ankara: Yetkin Yayınları, 2022.
- el-Halebî, İbrâhim b. Muhammed. *Mülteka'l-Ebhur Cilt 3*. Çev. Mustafa Uysal. Konya: Uysal Yayınevi, 1971.
- İbn Âbidîn. *Reddü'l-Muhtâr Cilt 4*. Beyrut: 1987, H. 1407.
- İzgi, Özkan. *Uygurların Siyasi ve Kültürel Tarihi (Hukuk Vesikalarına Göre)*. Ankara: Türk Kültürü Araştırma Enstitüsü Yayınları, 1987. Seri: 3, Sayı: A.17.
- Orkun, Hüseyin Namık. "Türk Hukuk Tarihinin Uygur Vesikaları." *Türk Hukuku Tarihi –Araştırmalar ve Düşünceler-*, (Ankara: 1935): 533-548.
- Özyetgin, Ayşe Melek. *Eski Türk Vergi Terimleri*. Ankara: KÖKSAV, 2004.
- Özyetgin, Ayşe Melek. *İslam Öncesi Uygurlarda Toprak Hukuku*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2014.
- Keskin, Berker. "Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri Ve Söz Varlığı." Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2020.
- Berker Keskin. "Eski Uygur Borç Sözleşmelerine Air Sekiz Fragman." *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, no. 51 (Nisan 2021): 253-272.
- Keskin, Berker. *Eski Uygur Türkçesi Hukuk Belgeleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2022.



- Keskin, A. Dilşad. "Kesin Vadeli İşlemlerde İfa Etmeme: Temerrüt Ve İmkânsızlık." *Gazi Üniversitesi HFD* 11, no. 1-2 (2007): 209-231.
- Korkmaz, Salih. *Osmanlı Hukukunda Bir Kredi Vasıtası Olarak Muamele-i Şer'iyye (XVII. Asır)*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 2021.
- Korkmaz, Salih. "Bey' Bi'l-Vefâ'nın Menşei Üzerine Bir Katkı - Uygur Hukuk Vesikalarında Bey' Bi'l-Vefâ Tatbikatı-." *SDÜHFD -Arş. Gör. Zühre Elvan'a Armağan-* 12, no. 2 (2022): 773-797.
- Korkmaz, Salih. "Uygur Hukuk Vesikaları Üzerine Türkçe Literatürün Hukuki Tahlili." *Adalet Dergisi, Dergisi*, no. 69 (2022): 249-291.
- Le Goff, Jacques. *Ya Paranı Ya Canını -Orta Çağda Ekonomi ve Din*, Çev. Enes Öztürk. İstanbul: Dergâh Yayınları, 2021.
- Serahsî. *Mebûsât*, ed. Prof. Dr. Mustafa Cevat Akşit, 12. İstanbul: Gümüşev Yayınları, 2008.
- Şen, Abdullah. "Uigurische Sprachdenkmaler'den Seçme Uygur Hukuk Belgeleri." Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi, 2004.
- Zeytinoğlu, Erol. "İslam ve Diğer Sistemlerde Faiz." İç. Para, Faiz ve İslâm: 91-116. İstanbul: İSAV, 1987.
- Zuhaylî, Vehbe. *Hanefî Fıkhı*, Çev. Yusuf Ciğer, 2, İstanbul: Sağlam Yayıncılık, 2020.